

BOGANMELDELSER

Telford Taylor: The Anatomy of the Nuremberg Trials. Alfred A. Knopf. New York 1992. ISBN 0-394-58355-8 XII + 703 s.

Telford Taylor var 1945 en 37-årig jurist, som fått sin utbildning vid bl. a. Harvard Law School. Under kriget hade han verkat inom den amerikanska underrättelsetjänsten i Europa. Då Nürnbergrättegångarna inleddes fick Taylor uppdraget att arbeta inom det amerikanska åklagarteamet under ledning av Robert H. Jackson. Följande år befordrades Taylor till "brigadier general" samtidigt som han utsågs till chefsåklagare ("Chief Prosecutor") för de fortsatta krigsansvarighetsrättegångarna i Nürnberg. Detta uppdrag skötte han tills den sista av de tolv efterföljande rättegångarna avslutades 1950.

Nu drygt 40 år senare har Taylor publicerat en mycket omfattande bok om den första av Nürnbergrättegångarna, alltså den rättegång vid vilken de "huvudansvariga" åtalades inför en internationell militärtribunal. Taylor betecknar själv denna bok som en "Personal Memoir", d. v. s. som personliga ihågkommelser. Trots detta är det uppenbart att han strävat efter att ge en objektiv analys av rättegången. Han motiverar sitt val av publiceringstidpunkt med att han önskar att distansen i tid till rättegången har gjort att hans skildring av händelserna blivit mer objektiv än vad den hade varit om han skrivit boken tidigare. Han har också strävat till att öka objektiviteten genom att utnyttja andra källor än hans egna personliga, framför allt offentliga dokument i olika arkiv.

I sin bok beskriver Taylor bakgrunden till att den internationella militärtribunalen upprättades i Nürnberg och förberedelserna för rättegången, d.v.s. de beslut som fattades om hurudan domstolen skulle vara, vilka normer som skulle tillämpas, vilka gärningar som åtalpunkterna skulle omfatta och hur rättegångsförfarandet skulle utformas. Han beskriver vidare mycket initierat det förundersökningsarbete som föregick rättegången samt själva rättegången inklusive domslutet.

Mot slutet av krigen fanns det bland de allierade olika uppfattningar om vad man skulle göra med nazistledarna sedan Tyskland väl hade besegrats. Särskilt Churchill förespråkade en enkel lösning: nazistledarna skulle helt enkelt gripas och arkebuseras sedan deras identitet fastställts med tillräcklig säkerhet. 1944 hade Churchill och Roosevelt kommit överens om att en förteckning över dem som skulle arkebuseras skulle utarbetas.

Denna "enkla" lösning måste man överge bl. a. på grund av att Stalin (sic!) motsatte sig den. Han godkände inte några summariska arkebuseringar utan föregående rättegång. Hans motivering var att eftervärlden annars skulle fördöma segrarmakterna och beskylla dem för att inte ha haft nog med mod för att ställa de ansvariga naziledarna inför rätta.

Tanken på att etablera en internationell domstol för att behandla åtal mot krigsansvariga personer var inte ny. En motsvarande lösning hade man prövat redan efter det första världskriget. Enligt fredsavtalet i Versailles skulle den tyska kejsaren (Wilhelm II) och vissa av de tyska politiska och militära ledarna ställas till rättsligt ansvar. Rättegången mot kejsaren, som skulle genomföras inför en internationell tribunal med domare från USA, England, Frankrike, Italien och Japan, kunde aldrig genomföras. Kejsaren hade efter krigsslutet flytt till Nederländerna och denna stat vägrade att utlämna honom för rättegången.

Tanken på att ånyo försöka genomföra en krigsansvarighetsrättegång inför en internationell domstol hade godkänts redan år 1942 i en deklaration antagen i London av flera

företrädare för stater som ockuperades av Tyskland ("The Declaration of St. James's"). Det fortsatta arbetet utfördes till stora delar i USA, där en grupp jurister 1944–1945 skisserade upp de vidare planerna. Det slutliga beslutet att etablera en internationell militärtribunal fattades i juni 1945 vid en konferens i London. Samtidigt godkändes de grundläggande bestämmelserna om domstolens jurisdiktion samt om förfarandet vid denna. Allt detta ingick i det dokument som bär titeln "Charter of the International Military Tribunal".

Den internationella militärtribunalen i Nürnberg bestod av fyra domare som alla hade en personlig suppleant. Dessa domare kom från segrarmakterna, alltså USA, England, Frankrike och Sovjetunionen. Ordförande var den engelska domaren (Geoffrey Lawrence). Åtalet utarbetades och drevs av åklagare som också dessa representerade de fyra segrarmakterna. Det största ansvaret låg i detta fall på åklagarteamet från USA. De åtalade (sammanlagt 23 personer) hade alla egna försvarare – alle dessa kom från Tyskland.

På grund av att det inte år 1945 fanns – och fortfarande inte finns – någon internationell strafflag, var det långt ifrån klart vilken materiell rätt som den internationella militärtribunalen skulle tillämpa. I praktiken löstes denna fråga genom att man i chartern för domstolen formulerade de gärningar som betecknades som brott under domstolens jurisdiktion (art. 6). Bestämmelsen i denna artikel blev härigenom den centrala materiella normen för domstolens domslut. Bestämmelsen kompletterades av tidigare folkrättsliga fördrag om krigsföring och folkrättslig sedvanerätt.

Art. 6 i chartern om den internationella militärtribunalen är mycket välkänd. Denna bestämmelse utgör, tillsammans med det domslut som Nürnbergtribunalen senare fattade, grunden för de tre centrala kategorierna av internationella brott, d.v.s. brott mot freden, krigsbrott och brott mot mänskligheten.

Det är självklart att denna lösning var mycket okonventionell och därför också väl ägnad för kritik. Den straffnorm som tillämpades var ju en norm som hade formulerats först efter det att de gärningar som åtalet omfattade hade begåtts. En av de centrala tvistefrågorna kring Nürnbergrättegången har därför varit om den straffrättsliga legalitetsprincipen kränktes eller ej genom rättegången och de domar som avkunnades. Några nya fakta i denna fråga lämnar Taylor inte i sin bok.

Om valet av tillämplig materiell norm inte var klart från början, var inte heller valet av de personer som skulle åtalas vid domstolen självklart. I själva verket erbjuder Nürnbergrättegången i detta avseende intressant åskådningsmaterial för hur en rättslig selektionsprocess kan genomföras och för hur rättsligt irrelevanta argument kan åberopas för selectionen.

Det var från första början klart att det var de "ledande" nazisterna som skulle ställas till rättsligt ansvar i Nürnberg. Alla ledare var inte tillgängliga för åtal. Adolf Hitler och Heinrich Himmler var bägge döda. Det var också sannolikt att Martin Bormann var död. I detta fall valde man dock att genomföra en rättegång mot honom "in absentia". Denna möjlighet hade man medvetet försäkrat sig om genom att inta en särskild bestämmelse om detta i Londonchartern (art. 12). I rättegången dömdes Bormann i sin frånvaro till döden, trots att det var sannolikt att han redan var död.

Vissa av de personer som man önskade se på de anklagades bänk var vid tidpunkten för rättegången sjuka. Det var oklart om Rudolf Hess var i ett sådant psykiskt tillstånd att han

var kapabel att förstå åtalet mot honom. Efter en medicinsk undersökning ansåg man att detta var fallet. Också en annan av de åtalade, Julius Streicher, var vid tidpunkten för rättegången så svårt sjuk att det fanns tvivel om hans processkapacitet.

En tredje person undgick rättegång på grund av svår senilitet. Denna person var Gustav Krupp som man hade valt att åtala för det stöd till kriget som han stått för genom den omfattande vapenindustri som Kruppkoncernen bedrivit. Gustav Krupp var vid tidpunkten för rättegången närmare 80 år och helt omedveten om omvärlden.

Valet av Gustav Krupp som åtalad hade vissa andra sorglustiga poänger. Det råde stor förvirring om det egentligen var han eller hans son, Alfried Krupp, som var den åtalade. Då åtalet förbereddes hade man nämligen nöjt sig med att anteckna släktnamnet. Det engelska åklagarteamet trodde därför hela tiden att den åtalade var sonen Alfried, medan särskilt det sovjetiska teamet insisterade på att den åtalade var fadern Gustav. I sin bok konstaterar Taylor att Alfried kunde vara mycket nöjd över att åtalet inte kom att riktas mot honom utan mot fadern: . . . "Alfried Krupp was a very lucky man, for, had he been named, he would almost certainly have been convicted and given a very stiff sentence". . .

Sedan behandlingen av åtalet mot Gustav Krupp uppskjutits var de åtalades antal 22. Dessa var sist och slutligen en ganska brokig samling. Bland dem fanns Hermann Goering och den högsta militära ledningen. Men bland dem fanns också vissa bankirer och sådana personer, vars roll under kriget varit rätt obetydligt. Till de sistnämnda hörde publicisten Hans Fritzsche. Enligt Taylor kom Fritzsche med på listan över åtalade personer "only to caress the Soviet ego".

Taylors bok gör det klart att de åtalade personerna kan beskrivas på olika sätt. De flesta av dem hade haft centrala poster inom det nazistiska Tyskland, trots att de inte alla var medlemmar av nazistpartiet. De stod alla åtalade i rättegången som företrädare för en odemokratisk och omänsklig politisk regim.

Som enskilda personer var de rätt olika. Taylor konstaterar att vissa av dem var intellektuellt mycket framstående (t.ex. Hjalmar Horace Schacht, Arthur Seyss-Inquart, Karl Doenitz och Albert Speer), medan andra var rätt enfaldiga (t.ex. Ernst Kaltenbrunner och Julius Streicher). Bl.a. då det gäller Kaltenbrunner och Streicher är Taylors beskrivning också annars ganska förgörande: "Kaltenbrunner and Streicher were the most repellent . . . and the dumbest, the first a brutish, scar-faced hulk, the second ogling the lady court reporters' legs, utterly vulgar. Rebecka West described him as "a dirty old man of the sort that gives trouble in parks". [Walter] Funk was almost equally unappetizing, rolling his eyes desperately and slumping like a melting lump of rancid butter. . .". Taylor upplyser också att tre av de åtalade, Hans Frank, Baldur von Schirach och Hans Fritzsche, var homosexuella.

I sin bok ger Taylor också andra upplysningar vars informationsvärde för en fackligt intresserad läsare är litet. Till dem hör beskrivningar av det sociala livet i Nürnberg med upplysningar om vem som umgicks med vem och på parties ordnade av vem och för vem.

Däremot innehåller Taylors bok, med beaktande av dess omfattning, ganska lite juridik. Det är rätt förvånande att en bok skriven av en duktig jurist med en nyckelställning i de rättegångar som hör till historiens mest intressanta inte mer utförligt analyserar de rättsliga frågorna.

Till dessa frågor hör självfallet frågan om åtalen och domarna vid Nürnbergrättegången

stred mot den straffrättsliga legalitetsprincipen. I detta fall nöjer sig Taylor med att relatera den kritik som framfördes från några av de åtalades sida om att åtalet grundades på en ex post facto-norm. Det är uppenbart att Taylor själv i detta fall så klart har omfattat åklagarsidans officiella ståndpunkt, att legalitetsprincipen inte kränktes på grund av att de gärningar som åtalen omfattade redan före år 1945 hade varit "Rechtswidrig", d.v.s. stod i strid mot folkrättsliga normer, att han inte bryr sig om att närmare argumentera för den.

Taylor berör inte heller annat än i förbigående frågan om huruvida legalitetsprincipens förbud mot retroaktiv rättstillämpning förhindrade att enskilda fysiska personer ställdes till ansvar för folkrättsbrott. Detta hade inte skett före Nürnbergrättegången och flera av de åtalade använde detta som ett argument i sitt försvar. Taylor nöjer sig med att konstatera att hans ståndpunkt var den som domstolen accepterade och att den "felaktiga" ståndpunkten företräddes också av sådana jurister som annars var duktiga (t.ex. Otto Kranzbühler som var Karl Doenitz försvarare).

Något mer utförligt behandlar Taylor en annan juridisk stridsfråga, som också den är en konsekvens av de tillämpliga materiella normernas oklarhet. I sitt försvar av admiral Doenitz (åtalpunkten gällde krigsbrott genom torpedering av handelsfartyg utan varning) hänvisade Otto Kranzbühler till det faktum att också USA:s flotta rutinmässigt hade torpederat japanska handelsfartyg utan föregående varning. Kranzbühler åberopade alltså som försvar vad som ibland kallas "tu quoque" – detta försvar kan närmast sägas gå ut på att också andra har begått en (brottslig) gärning och på grund av detta faktum har gärningen blivit att den inte (längre) är rättsstridig.

I vanliga fall är detta försvar utan rättslig betydelse. En brottsling kan inte framgångsrikt försvara sig genom att visa att också andra har begått samma brott. I det aktuella fallet gällde frågan emellertid tolkningen av ett folkrättsligt fördrag om ubåtar slutet i London 1936. Kranzbühler menade att det uttryck som användes i detta fördrag, "merchant vessels" inte kunde tillämpas på sådana handelsfartyg som var utrustade för och också beredda att försvara sig, sin last och sin besättning mot angrepp. "Tu quoque"-försvaret innebar alltså i detta fall ett påstående om att vissa handlingar (sänkningen av handelsfartyg) hade gett den tillämpliga normen (Londonfördraget om ubåtar) en preciserad innebörd.

Av de övriga försvarsargumenten som presenterades under Nürnbergrättegången nämner Taylor den som gäller överordnad förmans befallning. Detta var ett försvar som särskilt de åtalade militärerna anförde. Taylor berör också – utan att närmare analysera dess rättsliga natur och konsekvenser – frågan om nöd som försvar. Flera av de åtalade påstod att de inte under rådande omständigheter hade haft någon möjlighet att handla på annat sätt än vad de hade gjort. Många försvarade sig också genom att påstå att de i själva verket i viss mån hade kunnat underlätta situationen för offren. Om någon annan person hade kommit i deras ställe hade följderna varit ännu värre än vad de var.

Följderna av bl. a. de åtalades gärningar beskrivs rätt utförligt av Taylor i de avsnitt som gäller bevisningen mot de åtalade. Dessa avsnitt innehåller sådana beskrivningar av krigets och nazismens grymhet som numera är kända, men ändå så ohyggliga att de är svåra att förstå. Under Nürnbergrättegången var det framför allt det sovjetiska åklagarteamet som var i besittning av och som därför kunde presentera sådana fakta som fortfarande skrämmer.

Vid Nürnbergrättegången visades för första gången för en större publik de filmer som tagits i koncentrationslägren i Dachau, Buchenwald och Bergen Belsen då dessa läger öppnades av allierade trupper. Vid rättegången hördes också flera sådana personer som vittnen som kunde ge ögonvittnesskildringar av utrotningen av judar, zigenare, samt av intellektuella och andra politiska motståndare. Ett av vittnena (en 38-årig brigadchef) berättade hur en kommandogrupp under hans befäl hade "eliminerat" 90.000 judar och kommunistiska kommissarier. Rudolf Hess uppgav att man, medan han var kommandant för Auschwitz, 1941–1943 hade avrättat 2,5 miljoner människor och att ytterligare en halv miljon hade dött av svält under samma tid. Efter angreppet på Sovjetunionen hade c. 2,8 miljoner krigsfångar dött av svält.

Den första Nürnbergrättegången avslutades genom domar som innebar att 19 av de åtalade dömdes. De tre frikända var Schacht, von Papen och Fritzsche. Av de 19 som fälldes dömdes 12 till döden (Goering, von Ribbentrop, Keitel, Kaltenbrunner, Rosenberg, Franck, Frick, Streicher, Sauckel, Jodl, Seyss-Inquart och (den redan döde) Bormann. De återstående dömdes till frihetsstraff mellan 10 år (Doenitz) och livstid (bl.a. Hess och Raeder).

Då det gällde dödsstraffet fördes en viss diskussion om hur exekutionen skulle ske. Man övervägde att gradera dödsstraffet genom att verkställa det genom hängning för de värsta och låta de "mindre skyldiga" få förmånen av att bli arkebuserade. Denna – åtminstone för mig helt absurda – diskussion avslutades i full enighet. Alla skulle hängas.

I efterlämnade brev motivarade Goering sitt beslut att begå självmord före exekutionen med att han inte fick förmånen av att bli arkebuserad. Goering svalde kort före hans exekution skulle äga rum i sin cell en kapsel med cyanid. I sin bok påstår Taylor att en amerikansk soldat hjälpte Goering att utföra detta dåd genom att hålla cyanidkapseln dold under rättegången.

Till de intressantare avsnitten i Taylors bok om Nürnbergrättegången hör de som på olika sätt berör nationella spänningar mellan segrarmakterna. Dessa spänningar hade börjat redan före rättegången vid selektionen av dem som skulle ställas till ansvar och vid formuleringen av åtalspunkterna och bestämmelserna om det förfarande som man skulle följa.

Taylor försvarar i dess fall häftigt de amerikanska lösningarna och den amerikanska insatsen. Detta gäller även inkluderingen av den punkt som gällde gärningen "sammansvärjning" ("Conspiracy") bland dem som upptogs i Londoncharterns gärningsbeskrivning och konstruktionen ansvar genom tillhörighet till en viss "kriminell" organisation. Bägge dessa lösningar var svåra att förena med traditionell (europeisk) kontinental straffrättsdogmatik.

Taylor beskriver också de särskilda svårigheter som uppstod på grund av att Sovjetunionen var en av segrarmakterna. Detta skapade klara politiska spänningar och särskilda problem i form av "fakta" som inte fick läggas fram.

En av de gärningar som åtalen gällde var "angreppskrig" (Londonchartern art. 6 stk. 2 (a)). Bland de fakta som var kända då Nürnbergrättegången genomfördes var att Sovjetunionen 1940 hade angripit Finland. För att undvika en "tu quoque"-argumentering i detta fall var det sovjetiska angreppet något som man inte fick hänvisa till.

Det var inte heller tillåtet att hänvisa till det hemliga avtal som Tyskland och Sovjet-

unionen hade slutit före Tysklands angrepp mot Polen om en uppdelning av landet. I detta avtal hade ju Tyskland gått med på att Sovjetunionen skulle få förfara efter eget förgottfinnande inom den intressesfär som landet hade i Polens östliga delar och i de baltiska staterna. Samtidigt hade Sovjetunionen funnit sig i att det västliga Polen låg inom Tysklands intressesfär.

Ett särskilt problem uppstod genom att en massaker vari 4.000 polska officerer hade mördats fanns upptagen bland de konkreta gärningar som åtalen gällde. Massakern hade ägt rum redan år 1940 och de ansvariga för den var uppenbarligen enheter inom den sovjetiska armén. Trots detta hade det ryske åklagarteamet insisterat på att dådet skulle nämnas i åtalets gärningsbeskrivning. Man ville helt enkelt skjuta skulden för morderna på tyskarna.

Dessa och andra liknande omständigheter (man fick inte heller öppet hänvisa till Englands planer på att invadera Norge före Tysklands invasion) ger visst fog för att beteckna hela Nürnbergrättegången som ett förfarande varigenom segrarna i kriget utnyttjade sin maktposition för att befästa segern genom en rättslig dom över de besegrade. Nürnbergrättegången har ju ofta betecknats just som "Siegerjustiz".

Telfords bedömning av den första Nürnbergrättegången är en annan. Han fastslår utan att tveka att rättegången var nödvändig. Den behövdes för att tillfredsställa det allmänna rättsmedvetandet bland människor i alla civiliserade stater. Han menar också att rättegången genomfördes på ett effektivt och rättvist sätt. Den kritik som kan anföras mot rättegångsförfarandet menar Taylor inte vara särskilt graverande.

Han anser också att rättegången var en stor framgång för folkrätten. Han menar att framför allt åtalspunkten som gällde brott mot freden (särskilt angreppskrig) innebar en stort steg framåt då det gäller folkrättens och den internationella straffrättens utveckling.

Taylors bok är omfattande, detaljrik och därför ibland tröttsam. Men är den då värd att läsa?

Rättegången i Nürnberg mot nazistledarna hade utan tvekan en mycket stor politisk betydelse. För vissa av dem som aktivt deltog i rättegången stod det helt klart att de hade fått en historisk mission. Den andra engelska domaren (alltså Geoffrey Lawrence's suppleant) Norman Birkett noterade i sin dagbok: "This is supposed to be, and no doubt is, the greatest trial in history. The historian of the future will look back to it with fascinated eye. It will have glamour, an intensity, and ever-present sense of tragedy that will enthrall the mind engaged upon its consideration."

Taylors bok är en initierad ögonvittnesskildring av denna rättegång och har därför något av prima facie-bevisets fascination.

Boken kan nu då det ånyo är aktuellt att etablera en internationell brottmålsdomstol också användas som en inspirationskälla för kritiska överväganden. Kan man genom att etablera en internationell brottmålsdomstol vinna några sådana förmåner som inte kan uppnås genom en rättegång vid existerande nationella domstolar?

I ett historiskt perspektiv var rättegången mot dem som åtalades i Nürnberg och domen över dem som dömdes "rättsvis". De hade gjort sig skyldiga till ohyggliga gärningar och vid tidpunkten för rättegången var dödsstraff fortfarande ett straff som var i allmänt bruk. Man kan alltså säga "att rättvisa skipades".

Det betyder i alla fall inte att Nürnbergrättegången i rättsligt avseende var "perfekt".

Genomläsningen av Taylors bok viser i själva verket hur många av besluten som fattades på basis av rent politiska värderingar. Selektionen av de åtalade skedde på politiska grunder, åtalpunkterna utformades lika mycket med tanke på de gärningar som de åtalade hade utfört som med tanke på att skapa "ny rätt" – genom åtalets formulering och domen ville man skapa ett sådant prejudikat som i framtiden kunde återopas som "gällande rätt". Vilka rättsatser som var relevanta och vilken bevisning som var relevant avgjordes under rättegångens lopp ofta utgående från en politisk bedömning.

Rättegången mot de huvudansvariga i Nürnberg 1945–1946 var inte den enda rättegången som gällde gärningar under det andra världskriget. I Nürnberg genomfördes ytterligare 12 andra rättegångar och vid dem stod c. 200 personer åtalade. På olika håll i Europa genomförde de allierade vid krigsdomstolar rättegångar mot tyska militärpersoner och tyska civila för gärningar som dessa hade begått under krigsåren. I flera fall dömdes de ansvariga till dödsstraff som också verkställdes (t.ex. i rättegången mot general Anton Dostler och i rättegången mot personer i ledningen för och bland den medicinska personalen vid ett sanatorium i Hadamar). Efter kriget genomfördes också nationella rättegångar mot tyska medlöpare i flera av de länder som Tyskland hade ockuperat. Också vid dessa rättegångar skapades rättvisa.

Det som skiljer alla dessa rättegångar från huvudrättegången i Nürnberg är symbolvärdet. Det man ville åstadkomma genom rättegången i Nürnberg var en klar manifestation av det godas seger över det onda (jfr Stalins uttalande till förmån för etableringen av Nürnbergdomstolen!). Och det lyckades man med.

P. O. Träskman

Christina Jacqueline Johns: Power, Ideology, and the War on Drugs – Nothing Succeeds Like Failure 1992. Praeger series in crime and crime control policy. USA. 179 s.

Ideologien bak USA's krig mot narkotika er tvetydig. Krigen kjempes tilsynelatende for å få bukt med narkotikaproblemene. Ifølge Christina Jacqueline Johns (CJJ) legitimerer krigen mot narkotika USA's kontroll over fattigfolk i USA og Latin-Amerika. Bekjempelsen av narkotika har blitt en nyttig avledningsmanøver, som tar oppmerksomheten bort fra sosiale og økonomiske problemer. For det er helt klart at amerikanske myndigheter ikke har vunnet slaget mot narkotikafienden, hevder CJJ. CJJ betviler derfor om målsettingen for narkotikakontrollen er å begrense illegalt rusmiddelbruk og handelen med slike rusmidler. Narkotika har blitt USA's folkefiende nr. 1 og en verdifull unnskyldning for å utvide det formelle kontrollapparatet.

CJJ redegjør for hvordan narkotikakontrollen får innpass på flere arenaer i det amerikanske samfunnet. Foreldre blir oppfordret til å anmelde sine egne unger. Arbeidsgivere får beskjed om å kontrollere ansattes rusmiddelvaner. Skoleelever mister fordeler hvis de ikke inngår avtaler om å holde seg unna narkotika. Myndighetene har skapt en slik redsel for illegale rusmidler at befolkningen godtar statens innblanding i privatlivene deres. Alt er tillatt i krigen mot narkotika. Spørsmålet blir om USA tåler den faretruende utviklingen i det formelle kontrollapparatet. Allikevel gir ikke legaliseringsdebatten slik den er i USA idag løsningen på kontrollproblemene.

Amerikanske myndigheter bevilger flere millioner dollar til bekjempelsen av narkotika,

selv om bl. a. teknologien på området sjelden virker og narkotikaproblemet ser ut til å øke. For problemene er ikke de illegale rusmidler i seg selv, men kriminaliseringen av og kontrollen med slike rusmidler. Krigen blir en "kontrollspiral". Det blir aldri nok kontroll.

"And one of the beauties of the War on Drugs is that both success and failure can be used to justify doing more of the same". (s. 174).

Det som går dårlig må forbedres. Og det som går bra, gir fornyet energi til ytterligere kontrolltiltak.

Da jeg leste boken fikk jeg assosiasjoner til Nils Christies (1993) bok "Kriminalitetskontroll som industri – mot gulag, vestlig type?". CJJ har imidlertid ikke utdypet dette perspektivet. Hun mener at det amerikanske samfunnet ikke har kontroll over narkotikakontrollen. Fengsler overfylles av narkotikadømte. Rettssalene har blitt "narkotikadomstoler". I tillegg er majoriteten av politiets arbeidsoppgaver narkotikarelaterte. CJJ's eksempler på narkotikakontrollens konsekvenser gir ikke inntrykk av at politi, fengsler og domstoler er tilrettelagt og regulert for en slik omfattende kontroll.

Et viktig poeng i boka gjelder de fiendebildene narkotikakontrollørene skaper. Noe som får ringvirkninger helt inn til domstolene. Narkotikakontrollen beskrives metaforisk som en krig. Dette gir assosiasjoner til kampen mellom det onde og det gode. Narkotikakrigen har blitt en krig mellom ekstremer. På den ene siden mennesker med forbindelse til narkotika og på den andre siden alle de andre. Og når narkotikaproblemet i tillegg plasseres hos de fattige deler av befolkningen, får dette konsekvenser for rettsikkerheten. Denne todelingen mellom hvem som er gode mennesker og hvem som er dårlige mennesker, får konsekvenser for rettsikkerheten på den måten at skyldspørsmålet blir mindre relevant. Du dømmes ikke for det du har gjort, men for den du er.

Ankepunkter mot en todeling mellom gode og dårlige mennesker gjelder også innen legaliseringsdebatten. For det første vil en legalisering av de illegale rusmidlene ikke løse fundamentale sosiale problemer hverken i vesten eller den tredje verden. For det andre må legaliseringen gjelde alle narkotiske stoffer. Bare på den måten vil man unngå at legaliseringen blir en bevegelse for middelklassen. Og for det tredje kan ikke legaliseringen iverksettes for enhver pris. Hvis en liberalisering innebærer økt statlig kontroll og en todeling av befolkningen med de medgjørliche på den ene siden og de umedgjørliche på den andre, bør man revurdere legaliseringen.

Den tilsynelatende enkle løsningen på narkotikaproblemene, – økt kontroll, gir kompliserte ringvirkninger. Allikevel opprettholdes drivkraften. Hovedsaklig av et dogme. Feilslutningen mellom narkotika og kriminalitet legitimerer USA's invasjon i Latin-Amerikansk politikk og amerikanernes privatliv.

Et minus med framstillingen er at det virker som om amerikanske myndigheter bevisst bruker narkotikakontrollen for å undertrykke fattigfolk. Dette kan jeg ikke helt være med på. Hvor rasjonelle er narkotikakontrollørene? Narkotikaproblemer er en følelses-sak for den vanlige amerikaner. Og nettopp derfor lykkes myndighetene i å forsterke de mystiske fiendebildene av narkotika og rusmiddelbrukere. Narkotikakontrollørene utnytter den moralske panikken som oppstår. Men kan det ikke derfor like gjerne være slik at myndighetene har gått i sin egen felle?

CJJ problematiserer ikke hvorvidt kontrollørene selv er fanget inn i en retorisk beskri-

velse av narkotikaproblemene. Hun mener at høyrebølgen i amerikansk politikk på 80-tallet la grunnlaget for den narkotikapolitikken landet nå fører. Dermed sier hun ingenting om hvorvidt denne tildekte kontrollpolitikken er bevisst eller ikke fra myndighetenes side. Mener hun at svaret er å finne i kriminaliseringen av de illegale rusmidlene? At kriminaliseringen gir myndighetene en grunn til å kontrollere mennesker i et demokratisk samfunn?

Slik jeg oppfatter CJJ forklaringer, virker de tautologiske. Det som er forbudt skal kontrolleres, fordi det er forbudt. Hvorfor slike massive kontrolltiltak iverksettes, sier hun ikke noe om. Hovedpoenget i boken er, at ved å krige mot narkotika så viser myndighetene at de gjør noe med sosiale problemer og kriminalitet. Hennes argumentasjon sier ikke noe om hvorfor narkotikakontrollen har blitt en avledningsmanøver fra myndighetenes side. Det konstateres bare at det er slik.

Denne presentasjonen rettferdiggjør ikke bokas mange eksempler på hvor feilslått USA's narkotikakontroll er. Derfor bør boka leses. Den er veldokumentert og gir en grei oversikt over narkotikakontrollørens virkemidler i krigen mot narkotika. I forhold til velkjente argumenter enten for eller imot narkotika, er CJJ's argumenter mer nyanserte. Hennes bidrag kan hverken plasseres i kategorien for eller imot narkotika. Hun gir en nøktern framstilling av narkotikakontrollens mørke side, – hvordan den formelle kontrollen i seg selv opprettholder og skaper nye problemer.

Marie Indahl

Institutt for kriminologi, Oslo

Uwe Engel & Klaus Hurrelmann: Was Jugendliche wagen. Eine Längesschnittsstudie über Drogenkonsum, Stressreaktionen und Delinquenz im Jugendalter. Jugendforschung. Juventa. Weinheim und München 1993.

Av ulike orsaker kan man anse Uwe Engels og Klaus Hurrelmans bok som betydelig. För det första är den betydelsesfull på grund av temaet: man vill granska de psykosociala faktorernas betydelse för riskbeteende i ungdomsåren. Riskbeteende uppfattas i vid bemärkelse och det granskas både som en hälsorisk och som risk för droganvändning och kriminalitet i samband med det. Forskarna skriver att man i den existerande forskningen har underlåtit att studera sambandet mellan belastning från miljön och kroppsliga sjukdomar i ungdomsåren och ändå finns det bevis för att sådana psykosociala faktorer som skole, familj, åldersgrupp och fritid har stark inverkan på de ungas riskbeteende. Problemställningen i undersökningen avviker således från huvudströmningarna inom forskningen. Teoretiskt kombineras den här omfattande och nya problemställningen med socialiseringsteori. Bokens betydelse ökas dessutom av undersökningens longitudinella perspektiv; förutom tvärsnittundersökningen gjordes en panelundersökning där man i en del av materialet följde närmare 2000 11–17-åriga skolungdomars utveckling under antingen två eller fyra skolår i norra Tyskland åren 1986–1989. Materialet samlades in med hjälp av ett detaljerat (standardiserat) frågeformulär som forskarna ansåg vara lyckat. Undersökningen är alltså betydande både med avseende på tema och undersökningsmaterial.

För att rapportera undersökningsresultaten har skribenterna behövt 200 sidor, så kvantitativt kan resultaten sägas vara omfattande. När det gäller innehållet inställer sig dock

känslan av att detta inte är någonting nytt. Igen bekräftas påståendet, att de ungas riskbeteende ökar om den unga känner sig depriverad i sådana avseenden som han och hans närmiljö värderar högt. Ett samhälle som kännetecknas av konkurrens och som uppfostrar individerna till att prestera och att visa att de duger sätter sina spår också på de unga, i den här undersökningen enkannerligen genom skola, familj och jämnåriga. I skolan krävs det prestationer av de unga, de unga kräver det likaså av sig själva och familjerna ställer också prestationskrav. Om föräldrarnas förväntningar i fråga om skolprestationerna är stora ökar sannolikheten för hälsorisker. Om den unga upplever många konflikter i hemmet ökar risken för läkemedels- och narkotikabruk. Om upplevelse av konflikter i hemmet kopplas ihop med upplevelse av referensgruppens förväntningar ökar risken för kriminalitet.

På basis av undersökningsresultaten kommer forskarna med förslag till samhällsförändringar. I skolan borde man få flera upplevelser av att man lyckas och duger, föräldrarna bör ställa rimliga anspråk på de unga, de unga borde få lära sig nya sätt att lösa sina inre och sociala konflikter. Det longitudinella greppet anses vara viktigt i undersökningen och man föreslår att det kombineras med en interventionsundersökning.

Eftersom undersökningsresultaten och de framförda förslagen låter så bekanta och så allmänna att de verkar ointressanta, finns det anledning att fråga sig hur pass intressant den grundläggande frågeställningen egentligen var. Ryms hälso- och kriminalitetsriskerna in i samma undersökning? Kanske de ryms – åtminstone bör man kunna göra det till en forskningsfråga – men problemet i den här undersökningen är snarast det att risken för kriminalitet behandlas som ett likadant begrepp som risken för huvudvärk eller svindel. Ännu mera problematiskt är att man inte ifrågasätter den likartade behandlingen av begreppen. I begreppsapparaten för riskbeteende ingår inte sådana dimensioner som normativ och social laddning och i fråga om dessa skiljer sig hälsoriskerna från risken för kriminellt beteende. På motsvarande sätt ingår det i referenslitteraturen nästan inga verk från den omfattande internationella forskningstraditionen kring kriminalitet. I det här avseendet visar undersökningen klart, att trots att man i problemställningen söker nya vinklar och försöker kombinera olika teman, är det ändå viktigt att man åtminstone delvis bygger granskningen på den kunskap och de forskningsresultat som redan finns. Om så hade skett hade undersökningen troligen varit mera intressant för en läsare som läser den med tanke på risken för kriminalitet i ungdomsåren.

Tarja Pösö

Tammerfors Universitet

Helge Waal og Anne-Lise Middelthun (red.): Narkotikaforebygging mot år 2000. Universitetsforlaget, Oslo 1992.

Hvem vil gå ind i historien som de store nedbrydere på den strafferetlige narkotikakontrols område? Hvem vil stille og roligt have kraft og mod til at nedbryde det gigantiske system af tilsigtet påførelse af pine som er bygget op i kølvandet på serierne af narkotikapanikker? Hvem vil magte at få narkotikakontrollen tilbage til det sædvanlige, det trivielle – til det almindeligt sømmelige værktøj til at bekæmpe det usømmelige?

Spørgsmålene stilles af professor i kriminologi ved Oslo Universitet Nils Christie i en

artikel under overskriften "Styring af stofbrug". Den er sammen med 25 andre artikler om norsk narkotikapolitik samlet i publikationen "Narkotikaforebygging mot år 2000".

Norsk narkotikapolitik er mere fundamentalistisk end eksempelvis dansk. Norge har gennem de sidste 20-30 år lagt stor vægt på en restriktiv politik og i særdeleshed en restriktiv kontrolpolitik. Maksimumstraffen for narkotikakriminalitet er hævet i flere omgange, senest i 1984 til 21 års fængsel, den strengeste straf, der kan idømmes efter norsk lov. Troen på straf som et effektivt almenpræventivt virkemiddel har været bærende i de mange narkotikadebatter i det norske Storting. Af og til røres der – også i Norge – i debatten ved den generelle kontrolpolitiske linje, men det forbliver små krusninger på overfladen. Alternative synspunkter afvises meget kontant. Et af de nyeste eksempler er norsk strafferets nestor Johannes Andenæs, der i to kronikker i Aftenposten i september 1993 rejste tvivl om nytten af de meget høje straffe for narkotikakriminalitet.

Behandlingspolitikken er på samme måde kendetegnet af en fundamental holdning til behandlingsmetoder. Vejen har været den stoffrie behandling, om end der på det sidste er sket en opblødning i form af forsøg i Oslo med metadonbehandling til en lille gruppe svære misbrugere.

Man har til gengæld i Norge erkendt det ansvar, der følger med en restriktiv narkotikapolitik. Det kommer bl. a. til udtryk ved en meget omfattende forskningsindsats i narkotikaproblematikkens forskellige aspekter. Nærværende publikation er bare et eksempel på denne forskningsindsats. Den er afslutningsrapporten fra et forskningsprogram, der blev igangsat efter Stortingsmelding nr. 13 (1985-86) "Om narkotikaproblemerne og narkotikapolitikken" og afsluttet i 1991.

Programbevillingen blev administreret af NAVF/RFSP, der nedsatte et programstyre under ledelse af professor Helge Waal fra Oslo Universitet. Programmet blev planlagt med fire områder: 1) Helhedsperspektiv på den forebyggende narkotikapolitik. 2) Konsekvenser af kontrolpolitiske tiltag. 3) Evaluering af efterspørgselsreducerende strategier. 4) Longitudinelle studier af misbrugsudviklingen.

Det bemærkes i forordet, at programmet i forskellig grad har givet viden på de fire områder. Redaktionsudvalget, der består af Helge Waal og Anne-Lise Middelthon, har derfor givet rapporten en bredere form og opbygget den om "sentrale forskningsprojekter og seminarinnleg, utformet som kunnskapsoppssummeringer på fire områder: 1) Misbrugsutviklingen og utviklingsstudier. 2) Norsk narkotikapolitikk, kontrollens konsekvenser og fremtidige vilkår. 3) Narkotika i media. 4) Arenaene for forebygging. Et innledningskapittel om narkotikaforebygging og en avslutning om konsekvenserne av forskningen skal gi et helhetlig perspektiv på hvor vi står og hva vi vet" (p. 6f).

Publikationen bærer præg af stor faglighed og indsigt i narkotikafænomenet. Samlet anlægges der et meget bredt perspektiv. Der er plads til mangeartede synspunkter og reaktioner på forskernes egne forskningsresultater. Det fremstår med klarhed, at der er stor forskel på forskningsverdenens og andre aktører fx politiets, forældreorganisationernes eller politikernes diskursive praksis i den samlede narkotikadiskurs. Derfor træder Nils Christies ovenfor citerede afsnit frem i en naturlig sammenhæng, hvorimod den i en bredere offentlighed ville virke uhyre provokerende. Dette aspekt, den store diskrepans mellem forskellige diskursive praksiser, der specielt i Norge er graverende, berøres desværre kun sporadisk.

Willy Pedersen tager dog problemstillingen op i indledningen til det epidemiologiske afsnit. Han taler endog om en tradition, hvor "forskerne synes å være i utakt med andre som kommenterer narkotikasituasjonen" (p. 31) og nævner politiet som systematisk beskriver misbrugsudviklingen mere dramatisk end forskningen. Pedersen pointerer, at kontroverserne sikkert skyldes forskellig brug af begreber. Der findes ingen alment accepteret definition på hvem der er misbruger. Når diskussionen går på omfanget af brug og misbrug er det vigtigt at blive enige om, hvad der skal tælles.

Ole-Jørgen Skogs bidrag "Utviklingen av det norske narkotikaproblemet" bekræfter forskjelligheden. Han konkluderer sin ganske udmærkede oversigt over udviklingen med at konstatere, at "den norske narkotikasituasjon i de senere åren har vært mer preget av stabilitet enn av dramatiske endringer" (p. 51).

Når der tales om narkotika, er medieforskerne enige om, at medierne har et særligt ansvar, da de medvirker til holdningsdannelsen gennem deres dagsordenssættende funktion og de billeder af sociale fænomener, de videregiver. Mediernes ansvar bliver desto større, fordi vi har at gøre med et fænomen, som de færreste mennesker har erfaringer med. Derved sker der en proces, hvor et socialt problem let konstrueres. Gennem forbud og kontrol skabes en marginaliseret, udstødt gruppe, som det "normale" samfund kan spejle sin egen rigtighed i. Derved skabes den gode fjende.

Aksel Valberg belyser i sit bidrag avisernes rusmiddelprofil i forhold til den faktiske viden om rusmiddelsituationen. Han har sammenlignet omtalen af alkohol og narkotika og samler sine iagttagelser i tre punkter. For det første har politiet og retsvæsenet for narkotikas vedkommende en dominerende rolle som informanter. Der findes for det andet en stor mængde positiv omtale af alkohol og for det tredje konstaterer Valberg en ensidig negativ og angstfyldt fokusering på brugerne af illegale stoffer, samtidig med at negative konsekvenser af alkoholbrug tilsløres (p. 239).

Valberg forklarer dette med, at narkotika er en god salgsvare og at informationen indrettes efter at kunne sælge. Valberg konkluderer, at store dele af offentligheden henter sine informationer om narkotikaspørgsmålet fra massemedierne. Han slutter sin artikel med en vigtig advarsel: "Det er bekymringsfullt at også dette for samfunnet viktige området underlegges prinsippene om opplagsøkning og løssalg. Min undersøkelse viser en av de alvorlige konsekvenserne dette får: Manglende informasjon og forsterkning og opprettholdelse av de eksisterende mytene på området" (p. 241).

Helge Waal opsummerer i rapportens sidste bidrag de perspektiver for norsk narkotikapolitik, der må diskuteres på baggrund af forskningsprogrammets resultater. Selv om bidraget i sin grundholdning følger det norske hovedspor i indsatsen mod stofmisbrug, er der alligevel så mange nuanceringer og forslag til justeringer, at Waals program vil betyde en ikke ringe kursændring i norsk narkotikapolitik.

Den tidligere norske helsedirektør Karl Evangs epidemimodel, der fra 1960erne har været grundlaget for forståelsen af misbrugsudviklingen, må skiftes ud med "en modell for vedvarende og tålmodig bekjempelse av misbruk gjennom langsiktige helsefremmende og forebyggende tiltak" (p. 343).

Waal rejser i lighed med Johannes Andenæs tvivl om den kontrolpolitiske grænsenytte ved de høje strafferammer, men erkender samtidig, at det skorter på den politiske vilje til at ændre signaler på dette punkt. Han peger på det centrale i at formulere et grundlag for

en rationel kontrolpolitik, der bygger på bredt udformede kontroltiltag. Dette nødvendiggør en fokusering på det alkoholdominerede blandingsmisbrug og på et bredt rusmiddelbegreb.

Det forebyggende arbejde i meget bred forstand, hvor politimæssig kontrol kun er et element, er det lange seje træk, der må til for at mindske stofmisbrug. Waal peger på to områder, forebyggelse i forhold til risikogrupper i skolerne og i relation til arbejdsløshedsproblematikken, hvor der er behov for udbygning af den sociale indsats. Men han opfordrer også til et forstærket informationsarbejde og til en indsats for at opbygge holdninger, der afviser brug af narkotika, og som kan fungere som informelle sociale kontroltiltag. Waal vender dermed tilbage til hovedsporet, som han grundlæggende mener er rigtigt. Det sker med konstateringen af den "grundlæggende linjen i norsk forebyggingspolitik, som er den brede almindelige mobiliseringen av befolkningen og de offentlige etatene i fellesskap. Dette må vi imidlertid i stigende grad gjøre fordi det er meningsfullt i seg selv – uten at vi behøver å begrunne det med narkotikaforebygging" (p. 349).

Rapporten kan stærkt anbefales for den, der vil have såvel større indsigt i som kritisk analyse af situationen og indsatsen omkring narkotika i Norge – ikke mindst fordi de enkelte bidrag fremstår på solid videnskabelig grund.

Lau Laursen

Center for Rusmiddelforskning
Aarhus Universitet

Nigel Joseph Ley: Drink Driving Law and Practice. Sweet & Maxwell, London 1993. 353 sidor.

Idag fordrar brottmåål som rör trafiknykterhetsbrott (rattfylleri-promillekörning) närmare studier och speciella kunskaper i både rättsliga frågor samt den naturvetenskapliga och teknologiska grunden för den aktuella lagstiftningen.

Boken består av 20 kapitel och 8 bilagor samt hänvisar till mer än 800 rättsfall. De olika kapitlen berör historiska perspektiv, de moderna rättsliga attityderna till trafiknykterhetsbrotten, de relevanta brotten och sambandet mellan dem, begreppen körning och försök till körning, begreppet att omhänderha ett fordon, begreppet motorfordon på väg eller på allmän plats, alkohol och motorförare, luftprovet som sållningsinstrument, när ett analysprov kan begäras, typen av prov-blod, luft eller urin, olika bevisinstrument för alkoholutandningsluften, analyseresultatet som giltigt bevismedel, ifrågasättandet av luftprovsanalysens tillförlitlighet, inget prov och begreppet ej lämplig att köra p g a alkohol eller annat berusningsmedel, straff-påföljder, överklagande, polisens befogenheter att stanna motorfordonsförare samt kostnader.

Bilagorna berör lagstiftningen, luftprovsapparaterna, kraven på apparaturen och genomförandet av proven, olycksstatistik och preventionsmodeller, andra substanser än etylalkohol som kan ge utslag i luftprovsapparaten samt luft-, blod- och urinomräknings-tabell.

Boken visar de högt ställda professionella krav som idag måste finnas för att rättssäkerheten vid användandet av luftprov som bevismedel beträffande trafiknykterhetsbrotten skall uppfyllas samtidigt som dessa brott också skall kunna bekämpas på ett effektivt sätt i en rättsstat.

Når nu luftprov som bevismedel införs i vissa nordiska länder och är på väg att införas eller detta diskuteras i andra länder, är boken en ovärderlig kunskapskälla för alla involverade på detta viktiga och svåra arbetsområde.

Hans Klette

Lunds Universitet

Lester Grinspoon & James B. Bakalar: Marijuana, the Forbidden Medicine. Yale University Press, New Haven 1993. ISBN 0-300-05435-1. xiii + 184 s. £ 15.95.

Den totale krig, som alt for mange vil, mod alle euforiserende stoffer, som ikke er blandt de klassiske vestlige midler, har mange andre ofre end sandheden. En del af dem kommer til orde i denne bog. I århundreder er marihuana blevet brugt som et effektivt lægemiddel. Forfatterne, der er lærere ved Harvard Medical School i henholdsvis psykiatri og jura, dokumenterer med en række eksempler, at brugen ikke er gjort overflødig af nye former for medicin. Domstolene har da også accepteret, at det kan være en *medical necessity* at bruge det totalforbudte stof. Denne del af fremstillingen kan selvfølgelig være af naturlig interesse for mange. Bogen fortjener imidlertid også andre læserkategorier. Forfatterne viser, hvordan en medicinsk viden kan blive undertrykt såvel i professionen som af det administrative apparat, fordi den ikke passer ind i det totale fjendebillede. Eller med et forfatternes udtryk, fordi der eksisterer *a climate of psychopharmacological McCarthyism*. For danske læsere er en åbenbar konklusion, at hele strukturen af vor narkotikalovgivning er et misfoster. Der er hos os, som andre steder, tale om sammenblanding af medicinske og politimæssige synspunkter. Bogen beretter også, hvordan lovgivningerne påvirkes og omdannes. I 1992 havde 35 af U.S.A.s stater gennemført lovgivning, der tillader medicinsk brug af marihuana. Samtidig må man med forfatterne konkludere, at dette er en utilfredsstillende lappeløsning.

Vagn Greve

Dag Ellingsen: Krigsprofitørerne og rettsoppgjøret. Gyldendal Nordisk Forlag 1993. 237 s. Forfatteren af denne bog, som er sociolog og journalist, har valgt at beskæftige sig med et af de mere komplicerede temaer i forbindelse med retsopgøret efter besættelsen. Opgøret med "Krigsprofitørerne" eller, som vi kalder dem på dansk "værnemagerne", var vanskeligt og fik et af de fleste erkendt utilfredsstillende forløb både i Danmark og i Norge. Reglerne for opgøret mindede meget om hinanden, ikke mindst fordi den danske værnemagerlov overtog det norske "utilbørlighedskriterium" som målestok for, om der havde fundet strafbar økonomisk forbindelse sted med besættelsesmagten.

I bogen gennemgår forfatteren først en række sagsforløb. Han skildrer det store entreprenørfirma Høyer-Ellefsen, der stod for udbygningen og anlæg af de krigsvigtige flyvepladser og kontrasterer denne sag med en række mindre og større "krigsprofitører". Firmaet beskæftigede endda en overgang norske krigsfanger. I bogens andet hovedkapitel erfarer vi, hvorledes retsopgøret med disse forskellige virksomheder forløb, og et mønster tegner sig, som viser, at de, som stod for de store arbejder, der virkelig betød noget for krigens forløb, havde dækket sig ind og gik fri, mens de mindre, mere traditionelle, men ofte meget "blakkede" krigsprofitører blev dømt. Flere var medlem af NS eller tidligere straffet, men det gjaldt ikke alle.

I et sammenfattende kapitel vurderer forfatteren oppøret. Dette kapitel er interessant også fordi der trekkes paralleller til oppøret med såkaldt økonomisk kriminalitet idag. Det er svært at komme denne kriminalitet til livs både på grund af bevissspørsmål og de ofte kompliserte forhold, men også på grund af de store ressurser, der ofte står til de tiltaltes rådighed, og som gør det muligt at tilkalde særlig effektiv bistand. De politiske komplikationer, når det gælder om at fælde økonomisk vigtige dele af erhvervslivet er også andre, end når det gælder "outsidere" eller andre former for kollaboration. Alt dette peger forfatteren på i denne velskrevne bog om et hjørne af retsoppøret, der vel ikke er glemmt, men så omfattende, at bidrag som dette, selv om der ikke er tale om radikalt nye synspunkter eller en omvurdering af den hidtidige opfattelse, er med til at kaste nyt lys over de mange forskellige hensyn, der gjorde sig gældende i forbindelse med gennemførelsen af det, som Johannes Andenæs kalder "Det vanskelige oppgjøret".

Ditlev Tamm

Københavns Universitet

Vagn Greve og Lars Bo Langsted: "Hovedlinier i erhvervsstrafferetten". 3. udg. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 204 sider inkl. register.

Det er sparsomt med nordisk strafferettslig litteratur om økonomisk kriminalitet. Årsakene er flere. Men en av de viktigste må være at fagfeltet krever kompetanse innenfor flere (kompliserte) områder som ligger fjernt fra tradisjonell strafferett; så som sivilrettslig (nasjonal og overnasjonal) bakgrunnsrett, regnskapskunnskap, bransjepraksis mm. Det stiller store krav når en forfatter må spre seg over mange områder. Og det er kanskje særlig vanskelig å gi en *oversikt* over et mangeslungent fagfelt.

Dette har professor Vagn Greve og lektor Lars Bo Langsted prisverdig nok tatt mål av seg å gjøre i form av en lærebok om hovedlinjene i erhvervsstrafferetten i Danmark.

Boken er inndelt i fire hoveddeler: alminnelig straffbarhetsbetingelser (kap II), utvalgte lovovertrædelser (kap III), sanksjonene (kap IV) og en prosessuell del som omhandler aktørene i straffesaken herunder reglene om tvangsmidlene (kap V).

Gjennom en kort (men tilstrekkelig) presentasjon av et stort antall eksempler fra rettspraksis – ofte med krysshenvisninger – løftes boken etter min oppfatning opp på et praktisk og pedagogisk godt nivå. I tillegg har boka et fyldig doms- og lovregister, noe som er særlig nødvendig når hovedlinjene innenfor et stort antall områder skal behandles.

I en innføringsbok om *hovedlinjene* er det naturligvis ikke mulig å presentere utførlig juridiske problemstillinger, drøftelser og løsninger. Det er forfatternes *utvalg og vektlegging av ulike emner* som avgjør bokens kvalitet.

Kapitlene II, IV og V inneholder alminnelig strafferett og straffeprosess. Disse avsnittene gir etter min mening en meget god, balansert og letfattlig fremstilling av de viktigste bestemmelsene i dansk strafferett/straffeprosess, og hovedtankene som ligger bak. Kapitlene – som i omfang er fornuftig proporsjonert i forhold til problemene som beskrives – gir god forståelse for dem som ønsker oversikt mer enn informasjon om detaljer.

Avsnitt III (som utgjør ca 50 sider) beskriver et utvalg av ulike lovovertrædelser innenfor ervervslivet. Skal jeg komme med noen innvendinger mot boken, må de knyttes til dette kapittel, som utvilsomt er det vanskeligste å redigere i en bok som skal presentere hovedlinjene i ervervsstrafferetten.

Straffebestemmelsene skal fange opp normbrudd; adferd som ikke kan aksepteres i et komplisert, teknologisk og samtidig sosialt ansvarlig samfunn. Av åpenbare grunner har vi en fragmentert lovgivning, som søker å skape ordnede forhold innenfor mange ulike sektorer i samfunnet. Noen lover har et utpreget offentligrettslig tilsnitt (f.eks. reguleringslovgivning som skatt-/avgiftslovgivning, miljølovgivning mm), mens andre er av mer privatrettslig karakter og har som hovedformål å skape ordnede forhold i omsetningslivet (f.eks. selskapslovgivning, avtalerett mm).

I avsnitt III må forfatterne foreta vanskelige valg: Skal fremstillingen ta utgangspunkt i de enkelte lover eller bestemmelser, *eller* ulike bransjer og sektorer, *eller* ulike faser i en virksomhets liv (stiftelses-, drifts- eller opphørsfasen), *eller* finnes det noen fellesnevner innenfor dette fragmenterte og svært ulikartede regelverk, som fanger inn de strafferettslig sanksjonerbare hovedinteresser – og som egner seg som pedagogiske grunnpilarer for en bok som fremstiller hovedlinjene?

Forfatterne har valgt å dele fremstillingen inn etter hvilke *interesser som krenkes*: kontraktsforholdet, kreditorerne, virksomheten, ansatte, samfunnet osv. Innenfor hvert av områdene presenteres et (fornuftig) utvalg aktuelle lover eller sentrale enkeltbestemmelser i straffeloven.

Dette er en grei oppdeling, og den ene innfallsvinkel kan være like god (eller dårlig) som den andre.

Jeg savner likevel en presentasjon av to overnormer, – de to hovedinteresser som ligger til grunn for all straffesanksjonert lovgivning: *tillit* og *informasjon*.

I et fritt samfunn baseres all næringsvirksomhet på at aktørene kan stole på hverandre, og at de (langt på vei) gir hverandre korrekt og fullstendig informasjon når et forretnings- eller ansettelsesforhold stiftes, gjennomføres eller avsluttes. Det samme gjelder i forholdet mellom borgerne og det offentlige. Bak straffesanksjonen ved næringsvirksomhet ligger i bunnen to grunnleggende forhold som rammes: tillitsbrudd og informasjonssvikt.

Begår man utroskap (mandatsvig), underslag, kreditorsvikt eller mismanagement, bryter man i en eller annen form den tillit man har fått fra medeiere, kreditorer, garantister, lånegivere mm hva enten disse er offentlige eller private.

Likeså er korrekt og fullstendig informasjon avgjørende når virksomheter eller rettsforhold etableres, eller oppgaver til det offentlige innleveres. Bryter man informasjonsplikten kan man straffes for bedrageri (når rettsforhold stiftes på sviktende grunnlag), skatt- eller avgiftsunndragelse, regnskapsøvertredelse mm.

De to grunnleggende normovertredelser – tillitsbrudd og informasjonsplikt – burde etter min oppfatning derfor også gis en fremtredende plass i en fremstilling om hovedlinjene i ervervsstrafferetten. For det første fanger de som nevnt *hovedpoenget i normsystemet* og straffesanksjonen. For det andre fremheves bakgrunnen for straffesanksjonen på en *pedagogisk enkel og forståelig måte*.

Ingen har full forstand på eller oversikt over lovverkets utallige og kompliserte irrganger, men alle har – moralsk og juridisk – (formentlig) en innbygget forståelse for hvorfor tillit og informasjon må være grunnlaget for næringsvirksomhet i et åpent og fritt samfunn. Man kan saktens skyldes på villgang i regelverket, men det er vanskeligere å skyldes på uvitenhet om de grunnleggende hensyn som ligger bak.

Jeg hadde også gjerne sett at forfatterne viet regnskapslovgivningen bredere plass. Som

informasjonslovgivning står den i særklasse. Dersom regnskapslovgivningen ble sanksjonert mer konsekvent og hardere ville mange andre kriminalitetsformer få mindre vekstmuligheter.

Et eget avsnitt burde også vært viet rådgiverne, – de er noe langt mer og viktigere enn anonyme ”medvirkere”. Næringslivets ledere er idag helt avhengige av tverrfaglig samarbeid, og et teknologisk og avansert samfunn vil ikke fungere uten rådgivere innenfor ulike disipliner. Heller ikke mange lovovertrедelser. Ansvarsplasseringen mellom bedriftens ledelse og deres rådgivere hadde fortjent større oppmerksomhet i fremstillingen.

Jeg likte boken til Greve og Langsted, og ønsker ikke mindre men mer. Et større kapittel III bør komme i neste utgave. I volum kan avsnittet minst fordobles, utan at boken derved mister sin intensjon om å presentere hovedlinjene i ervervsstrafferetten. Skulle noe i så fall måtte lukes ut eller nedkortes – etter min oppfatning bør dette ikke gjøres – må det være den prosessuelle delen i kapittel V.

Morten Eriksen

Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet (ØKOKRIM)

Wenche Blomberg: Karoline og vitenskapen. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1993 (s. 173). Denne bog er et stykke kvindehistorie, arbejderklassehistorie og et stykke galskabshistorie.

Blomberg har gjennom grundige arkivstudier genfortalt Karolines liv før, under og efter et skæbnesvangert og langvarigt møde med psykiatrien omkring århundredeskiftet.

Karoline er en fattig, stærkt religiøs arbejderklassekvinde. I 1889, som 25-årig, rejser hun, som så mange andre på den tid, fra landet til storstaden Kristiania (Oslo) for at tjene. Hun skaffer sig arbejde og søger, ensom som hun er, socialt og religiøst fællesskab i UKKF (Unge Kristelige Kvinders Forening), der ledes af velhavende kvinder fra borgerskabet.

Karoline bliver – ikke overraskende – afhængig af dette fællesskabs varme, det sociale liv og ikke mindst af bestyrerinde Sofie Pharos gunst og velvilje. Netop dette sidste bliver fatalt for Karoline. Pharo betragter Karoline som stadig mere anmassende og kontaktkrævende, og efter nogle års konflikter desangående, forbyder foreningens bestyrelse Karoline adgang til UKKF, et forbud der sættes magt bagved ved bl. a. polititilhold.

Karoline, der i beretningen fremtræder som stædig og målbevidst, finder sig ikke i dette. Forpint og ydmyget sætter hun sig, i bogstavelig forstand, i Pharos lejlighed og nægter at forlade stedet. Hun vil tale med Pharo og rette op på misforståelser. Dette fører til fornyede politianmeldelser bl. a. grundet (påståede) trusler og ulovlig indtrængen og til klager fra såvel Pharo som fra Karoline.

I adskillige år vandrer sagen frem og tilbage mellem byret, politi, stadsadvokat, forhørsret og sågar Storting. Karoline må i hovedsagen føre denne kamp selv. En kamp for en retfærdig sagsbehandling, en kamp imod sygeliggørelse, retssystemets indgreb og UKKFs udstødning. Stadigt mere presset og stemplet mister Karoline endelig kontrollen, og der udstedes en såkaldt farlighedserklæring. I 1898 tvangsindlægges Karoline, nu 34 år, i byens asyl, under den tids kummerlige og sundhedsfarlige forhold. Her forbliver hun – iflg. forfatteren på særdeles tvivlsomt grundlag – i 9 1/2 år.

Undervejs diagnosticeres hun bl. a. som kronisk affektlidende, paranoid, farlig og dege-

nereret i tråd med den tids psykiatristforståelse, domineret af degenerationslærens to store markante norske psykiatikere, Winge og Holm, der begge får en betydelig indflydelse på Karolines sag.

Degenerationslæren indebar en ihærdig jagt på de psykiske lidelsers biologiske og anatomiske grundlag, hvilket medførte, at Karoline og de øvrige asylanter blev underkastet adskillige undersøgelser og målinger bl. a. af hjerneskallen.

Karoline fortsætter sin ensomme kamp imod magthaverne, nu psykiatriens store mænd. Hun går i sultestrejke, nægter at arbejde og fastholder, at hun ikke hører til blandt sinds-syge. Hendes strategi er iflg. forfatteren, at gøre sig så umulig at asylpersonalet opgiver at bevare hende der. Strategien lykkes dog ikke. Tværtimod bliver hendes adfærd taget som belæg for hendes degeneration og forstærker begrundelserne for indespærringen. Først i 1908 overføres Karoline til en slags "familiepleje", med følgende anmærkning: ufarlig, men uhelbredt.

Karoline er på mange måder knækket, men dog ikke varigt. Knap er hun ude førend hun rejser sagen påny, søger oprejsning og erstatning – hvilket hun, trods støtte fra advokat og et familiemedlem, dog aldrig opnår. Hun etablerer sig som selvstændig strygerske og klarer sig frem til sin død i 1927 uden offentlig understøttelse.

Karolines historie bliver af Blomberg brugt til at illustrere og eksemplificere psykiatriens stadi i Norge og tildels i Europa. Læseren bibringes en dokumenteret fremstilling af sygdoms- og udviklingsteori, af livet i anstalterne og af den diagnostiske kulturs undertrykkelse. En nyttig viden for den der er interesseret i den historiske basis for nutidens psykiatri.

Det gennemgående spørgsmål i bogen er, hvorvidt Karolines adfærd, hendes stædighed, kontaktsøgen og insisteren, er udtryk for psykisk sygdom, eller om den er udtryk for en ikke-syg, ensom kvindes kamp for en eksistens og et værdigt liv. Jeg læser forfatteren således, at hun ikke selv er i tvivl: Et "justitsmord" er begået imod en modig, stolt, grænsedbrydende og selvstændig kvinde, hvis adfærd tolkes og sygeliggøres af borgerskabets kvinder, af retssystemet og af et magtsygt og mandsdomineret psykiatrisk vælde.

Det er muligt og tænkeligt, at det forholder sig sådan. Det er dog også muligt, at Karoline foruden at være en "kæmper" også er, eller undervejs bliver, syg. Eller at hun ganske enkelt er særdeles besværlig at have med at gøre (hvilket dog naturligvis ikke kan begrunde 9 1/2 års indespærring). Blombergs sympati og empati for hovedpersonen forekommer overvældende og svækker troværdigheden i den konkrete behandling af Karolines sag. Det farver *såvel* hendes tolkninger af det dokumentariske materiale *som* de "udfyldninger" hun foretager, der hvor dokumentation ikke findes.

Trods dette sidste – en spændende og læseværdig bog.

Ida Koch

Paul Rock: The Social World of an English Crown Court. Witness and Professionals in the Crown Court Centre at Wood Green. Clarendon Press, Oxford, 1993. ISBN 0-19-825843-7, 390 s.

Inden for kriminologien har hovedinteressen samlet sig om den kriminelle, men man har dog også i de senere år interesseret sig en del for dem, der er blevet udsat for kriminalitet,

og især for visse offergrupper. I denne bog samles opmærksomheden om straffesagens vidner, nærmere bestemt de vidner, der føres af anklagemyndigheden, og kriminalitets-ofrene spiller her en afgørende rolle, men altså alene i deres egenskab af vidner. Bogen udgør sidste del af en trilogi om ofre for kriminalitet. De to tidligere bøger ser på emnet i en generel kriminalpolitisk kontekst. I denne bog går der helt anderledes frem. Hovedemnet er nemlig en beskrivelse af 'den sociale verden' ved en helt konkret engelsk domstol med særlig vægt på at analysere vidnerens situation, og skildringen er baseret på forfatterens egne iagttagelser af forholdene over en periode af ca. et år. Der er anvendt en antropologisk, kvalitativ arbejdsmetode, hvor målet er at sætte sig ind i en fremmedartet, ejendommelig kultur for dernæst at formidle iagttagelserne videre til læserne. Bogen har imidlertid også til formål at fortælle om et konkret forsøgsprojekt, bl. a. ved den beskrevne domstol, angående en forbedring af vidnerens situation, og man må sige, at der er tale om to så forskelligartede emner, at det ville have været at foretrække, at de var behandlet i hver sin bog.

Efter en metodisk og teoretisk introduktion følger et kapitel, der dels redegør for de engelske Crown Courts' placering inden for det strafferetlige domstolssystem et niveau højere end Magistrates Courts, og dels fortæller lidt om det konkrete studieobjekt: the Crown Court Centre at Wood Green, der dækker et forstadsområde til London.

Herefter følger bogens hoveddel, nemlig en sociologisk karakteristik af denne domstol. Jeg synes, at det er lykkedes for Rock at give en både dybtgående og fængslende analyse af de mønstre, de ritualer, de strukturer og den 'tacit knowledge', der tilsammen former den sociale virkelighed, som igen bestemmer bl. a. vidnets sociale rolle. Som et samlende element i analysen finder man de to begrebspar: insiders og outsiders samt professionals og the public. I øvrigt beskriver Rock i kapitlerne to til syv domstolen ud fra en række forskellige synsvinkler, som det nok går an at sammenfatte i fire hovedkategorier.

For det første ses domstolene som det sted, hvor der udspilles en række stærkt konfliktprægede forløb, der rent juridisk kaldes strafferetssager. Ifølge Rock er det de meget konfliktfyldte relationer mellem en række af retssagens aktører, der fører til, at straffeprocessen er så ekstremt formalistisk og ritualiseret. Gennem forvandlingen af den oprindelige konflikt til en retssag sker der i mange henseender en så drastisk omformning af konflikten, at den for sagens parter virker helt fremmed og ofte næsten uvedkommende. Og specielt for offeret betyder retliggørelsen, at man helt mister sin status som en part i konflikten. Denne partsrolle overtages nu af anklagemyndigheden, der fører sagen på samfundets vegne, og offeret må se til som en udenforstående iagttager undtagen i en enkelt relation, nemlig som vidne. Men til gengæld betyder det, at offeret optræder som anklagemyndighedens vidne, nogle nye traumatiske oplevelser, der kan være lige så ubehagelige som de oplevelser, der er forbundet med den oprindelige konflikt. Som det skildres i en case i kapitel tre, kan en kvinde, der har været offer for bl. a. grov vold fra en samlevers side, risikere helt uforberedt at blive beskyldt for at være gennemført løgnagtig, lesbisk og narkoforhandler, uden at hun har nogen at støtte sig til under retssagen. Og yderligere oplever offervidnet at blive betragtet som en paria af alle de professionelle aktører, fordi det at etablere kontakt med offeret uhyre let kan blive opfattet som et forsøg på at påvirke hendes vidneudsagn på utilbørlig måde. Offervidnet er altså ofte totalt isoleret socialt set, men samtidigt rent fysisk henvist til at opholde sig i de fællesrum, hvor andre repræsentanter for offentligheden befinder sig, herunder den tiltalte og dennes venner og familie.

For det andet beskrives domstolen som et meget kompliceret socialt system bestående af en række grupper med hver deres særlige roller. Nogle er meget vidende om, hvad deres rolle går ud på, medens andre er forvirrede over de krav, der stilles til dem. De personer, der har størst indlevelse i deres rolle inden for domstolssystemet, er de professionelle aktører, der er ansat der. I en gruppe for sig placerer Rock de professionelle, der har en rolle at spille ved domstolene, men som er ansat andre steder. Denne gruppe af personer er nok outsiders, men de kender dog oftest ganske godt de krav, der stilles til dem. Endelig er der gruppen af ikke-professionelle outsiders, som bl. a. omfatter den anklagede, tilhørerne, jurymedlemmerne samt vidnerne. Disse kender oftest på forhånd meget lidt til de formelle og uformelle normer, der præger livet ved en domstol. Men bortset fra anklagemyndighedens vidner er de enten mødt op frivilligt og uden nogen særlige forpligtelser, eller de har nogen til at hjælpe sig og til at orientere om, hvad der foregår.

For det tredje ses der på domstolen som en fysisk struktur – en bygning. Ifølge Rock kan man betragte de fysiske strukturer som en transskription af de sociale strukturer, således at den ene form for struktur opretholder og reproducerer den anden. Men man kan tilføje, at selve den arkitektoniske udformning af retsbygningen fastlægger en struktur, som er en endnu større barriere mod afgørende forandringer, end de sociale strukturer og mønstre er. For de forskellige generationer af retshuse er udformet ud fra den strafferetsideologi, som var den dominerende i årene før husene blev bygget, og det er ofte overordentligt vanskeligt at bruge de gamle bygninger på en måde, der modsvarer senere tiders holdninger og værdier. Man har således på nogle tidspunkter lagt afgørende vægt på, at bygningerne skulle opfattes som majestætiske og frygtindgydende, medens man til andre tider har ment, de burde udstråle tryghed og imødekommenhed i forhold til offentligheden. Og specielt i relation til vidnerne er det vanskeligt at finde plads til særlige rum for dem i ældre bygninger, dersom man i nutiden måtte mene, at der burde eksistere sådanne faciliteter.

For det fjerde ses der på opfattelsen af tid, og her er pointen, at tid for de professionelle struktureres i cykliske, tilbagevendende forløb, hvorimod den for de udenforstående ikke-professionelle opleves som lineær tid. Og dette betyder, at de professionelle ser en retssag som et element i et forløb – en arbejdsuge eller et arbejdsår – som de har oplevet mange gange før, og som de kan opdele i mindre velstrukturerede enheder, hvorimod de udenforstående ser på sagen som et unikt tidsforløb, hvor korte perioder med hektisk men uforståelig og skræmmende aktivitet omkranses af lange forløb, hvor man blot venter på, at noget vil ske. Og når det så endelig sker, at man f.eks. bliver ført som vidne, er man helt uforberedt, og har måske næsten glemt eller fortrængt de hændelser, man skal vidne om.

Efter disse mange gode kapitler er der behov for en sammenfattende konklusion. Men i stedet indeholder bogens sidste ca. 100 sider dels en beskrivelse af den almindelige udvikling i England, U.S.A. og Canada henimod at interessere sig for offerets og vidnets situation og dels en kort redegørelse for et forsøgsprojekt, hvor man har brugt frivillige lægfolk til at støtte anklagemyndighedens vidner under retssagen. Også dette emne er meget interessant, men analysen af forsøgsprojektet er meget summarisk, bl. a. fordi Rock kun nøje har fulgt den første fase af forløbet. Der er iøvrigt senere ud fra de positive erfaringer fra bl. a. Wood Green blevet vedtaget en permanent vidnestøtteordning, som skal fungere ved en række engelske domstole fremover.

Bogen udgør altså ikke et sammenhængende hele, men det skal bestemt ikke hindre, at jeg anbefaler den som en fin, perspektivudvidende analyse, der udgør et originalt og værdifuldt bidrag til såvel kriminologien som rettsociologien. Bogen lægger ikke direkte op til større kriminalpolitiske reformer, bl. a. fordi den tiltaltes rolle i retssagen næsten ikke inddrages, og fordi man ikke alene ud fra denne bog kan udtale sig om, hvordan domstolene generelt fungerer. Men den er ikke mindst for professionelle aktører i et sådant system en virkelig god mulighed for at få en fornemmelse af, hvordan en straffesag kan op-levs af en udenforstående iagttager og af et vidne.

Jørgen Dalberg-Larsen
Aarhus Universitet

Christoph Gusy: Polizeirecht. Tübingen: Mohr, 1993, 279 s.

Den speciella förvaltningsrätten är av naturliga skäl nationell till sin karaktär. Det hindrar inte att rättsvetenskapliga framställningar rörande utländsk rätt kan erbjuda åtskilligt av intresse. Inte minst gäller detta på polisrättens område. Det visar sig nämligen att de grundläggande problemen åtminstone i västliga demokratier är likartade.

Den tyska polisrätten är av särskilt intresse för en svensk läsare. Den genomgripande omorganisation av det svenska polisväsendet som genomfördes 1965 och som trots alla ändringar fortfarande består i sina grunddrag var nämligen till stora delar inspirerad av de lösningar som man hade kommit fram till i Förbundsrepubliken Tyskland.

Christoph Gusys framställning rörande den tyska polisrätten ställer åtskilliga av de klassiska frågorna. Polisens uppgift är i Tyskland liksom i de nordiska länderna att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Men vad är allmän ordning och säkerhet, och var går gränsen mot sådana privata mellanhavanden som polisen inte bör eller får ge sig in på?

Såvitt jag förstår förhåller det sig enligt tysk rätt så att om ett rättsanspråk till sin natur är civilrättsligt, polisen inte får ingripa annat än på begäran av part och då endast om andra rättsliga medel inte skulle vara adekvata.

Sedan läsaren tillgodogjort sig denna grundläggande distinktion föreläggs han ett antal övningsexempel, t ex följande: "A ringer till polisen och klagar över att ett främmande fordon sedan åtta timmar står parkerat på hans gård och spärrar utfarten från hans garage. Får polisen hjälpa till?"

Innan jag konsulterade facit kom jag fram till att svaret för den svenska polisens del sannolikt skulle bli ja. Förmodligen hade man då resonerat så att den som ansvarade för det främmande fordonet möjligen hade gjort sig skyldig till en straffbelagd förseelse och att, om så inte var fallet, förfarandet likväl låg så nära gränsen till det straffbara att ett ingripande måste anses omfattat av skyldigheten att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Gusy ger samma svar – den utförliga analysen tyder på att problemet betraktas som komplicerat – men med en annan infallsvinkel. Det avgörande synes vara att det i detta fall saknades praktiska och adekvata möjligheter för garageägaren att ta till vara sin rätt genom de för civilrättsliga förhållanden avsedda rättsmedlen.

Även den mycket ingående analysen av polisens befogenheter erbjuder åtskilligt av

Bogannmeldelser

intresse. Där ställs bl a frågan vad som avses med ett ingripande. Svaret är i p ingripande föreligger, om åtgärden syftat till att begränsa de grundläggande tigheter som tillförsäkras medborgarna genom konstitutionen.

Detta är en snävare definition än den som tillämpas i den svenska polisrätten. För ingripanden som begränsar grundläggande fri- och rättigheter gäller särskilda regler. Ett sådant ingripande måste enligt polislagen kunna stödjas på uttryckliga bestämmelser och får således inte företas endast med stöd av den generalklausul som säger att polisen skall upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Men ett ingripande föreligger även i andra fall. Så t ex gäller de s k behovs- och proportionalitetsprinciperna även med avseende på en tillsägelse eller en faktisk åtgärd från polisens sida som inte är ägnad att begränsa någon grundläggande fri- och rättighet.

I Gusys verk diskuteras och analyseras åtskilliga andra intressanta spörsmål, såsom rättsskyddet mot övergrepp från polisens sida ovh statens skadeståndsansvar vid felaktigt handlande.

Johan Munck

Högsta domstolen
Sverige

Erich Marks, Klaus Meyer, Jürgen Schreckling, Michael Wandrey (Hrsg.): Wiedergutmachung und Strafrechtspraxis. Erfahrungen, neue Ansätze, Gesetzesvorschläge. Forum Verlag Godesberg GmbH., Bonn 1993. ISBN 3-927066-62-1. 380 s.

Boken, som innehåller konferensmaterialet från det femte "Forum för förlikning mellan gärningsmän och brottsoffer och konfliktlösning" (Bonn, april 1992), avspeglar utvecklingen på detta kriminalpolitiskt område i Tyskland. De inledande tre bidragen innehåller dels en sammanfattning av den hittillsvarande utvecklingen på området, dels en analys av vissa grundläggande teoretiska problem förknippade med förlikningsinstitutet. Bland dessa bidrag skall särskilt nämnas Thomas Weigends analys av de rättsstatliga aspekter som aktualiseras i samband med förlikning mellan brottsoffer och gärningsmän. I del II, "Den senaste utvecklingen i förlikningspraxis", redogör konferensdeltagarna från rättsväsendet och socialtjänsten för erfarenheter av införandet och genomdrivandet av olika förlikningsprojekt. I den andra delens enskilda kapitel behandlas erfarenheter av förlikning inom ramen för den allmänna straffrätten samt på ungdoms- och våldskriminalitetens områden. I ett kapitel behandlas förlikningens metodologiska frågor. Två särskilda kapitel ägnas åt införandet av förlikningsinstitutet i Österrike resp. i de nya bundesländerna, dvs. f.d. Östtyskland. I bokens tredje del presenteras i två bidrag (Dieter Rössner och Heinz Schöch) huvudidéerna i och de teoretiska grunderna för ett s.k. "Alternativ-Entwurf Wiedergutmachung". Det "alternativa förslaget" har utarbetats av den inflytelserika gruppen "Arbeitskreis Alternativ-Entwurf" såsom det tolfte alternativa förslaget sedan 1962. (Tilläggas kan att "Alternativ-Entwurf Wiedermachung" publicerades i sin helhet i Verlag C. H. Beck, München 1992).

Josef Zila

Stockholms universitet

Gaby Wölfel: Diversion im Hamburger Jugendstrafverfahren: Jugendbewährungshilfe als neuer Diversionsagent. Ergebnisse eines Begleitforschungsprojektes. Forum Verlag Godesberg GmbH., Bonn 1993. ISBN 3-927066-63-X. 220 s.

År 1985 fattade Hamburgs senat ett beslut om införande av ett diversionsprogram rörande unga lagöverträdare (s.k. "Hamburger Modell"). Till skillnad från andra liknande program som förekom i dåvarande Västtyskland gick "Hamburger-Modellen" inte enbart ut på att möjliggöra alternativa program på förundersökningsstadiet. Denna modell förutsatte också att alternativ till den straffrättsliga interventionen kunde tillämpas i vilket processtadium som helst. Det var alltså möjligt att genom domstolsbeslut upphäva en redan utdömd straffrättslig sanktion och införa alternativa program även i verkställighetsstadiet. En viktig roll i diversionsprogrammet tillföll därmed tillsynsmyndigheterna inom kriminalvården för unga lagöverträdare ("Jugendbewährungshilfe"). I boken presenteras resultatet av en empirisk undersökning av i vilken mån "Jugendbewährungshilfe" uppfyllde sin roll och hur den påverkade domstolarnas beslutsfattande i brottmål rörande unga lagöverträdare.

Josef Zila

Stockholms Universitet

Hiroshi Fukurai, Edgar W. Butler og Richard Krooth: Race and the Jury. Plenum Press, New York and London 1993. ISBN 0-306-44144-6. 241 s.

Hovedsigtet med denne bog er ikke at påvise, at det amerikanske juryssystem i praksis virker racediskriminerende, for det mener forfatterne allerede er tilstrækkeligt dokumenteret. De ønsker i stedet at anvise midler til at hindre en fortsættelse af den hidtidige diskriminerende praksis, og de sætter ind på tre fronter.

For det første vil de imødegå de tendenser til skævheder, der hænger sammen med, at mange potentielle jurymedlemmer frivilligt udelukker sig selv ved at påberåbe sig forskellige – overvejende økonomisk motiverede – undskyldninger. For det andet vil de vise, hvorledes muligheden for at udskyde visse allerede udpegede jurymedlemmer kan bruges af forsvarsadvokater til systematisk at højne chancerne for en racemæssig neutral sammensætning. Og for det tredje fremlægger de planer for, hvorledes det kan sikres, at jurymedlemmerne fra starten udvælges på en måde, der statistisk set fremmer racemæssig neutralitet.

Bogen er stærkt præget af, at dens forfattere ønsker at fremlægge analyser, der umiddelbart kan anvendes i det praktiske retsliv, og samtidigt af en meget stor (naiv) tiltro til, at man i al almindelighed kommer længst ved anvendelsen af raffinerede, kvantitative analysemetoder.

Jørgen Dalberg-Larsen

Aarhus Universitet

Systematisk oversigt over domme i kriminelle sager 1990-92 ved M. Beier, P. Arnholm, J. Holmann Hansen, J. Jochimsen & U. Valbak. København 1993. G. E. C. Gads Forlag. 533 s. 725 Dkr. ISBN 87-12-02082-6.

Den nyeste domsoversigt omfatter referater af ca. 800 afgørelser vedrørende overtrædelser af straffeloven og af særlovgivningen samt vedrørende strafferetspleje. Alle trykte afgørelser i Ugeskrift for Retsvæsen og de af Rigsadvokaten i Fuldmægtigen offentliggjorte afgørelser er medtaget tillige med et antal utrykte afgørelser. Alle redaktørerne repræsenterer anklagemyndigheden og domstolene. En repræsentant for forsvarerne i redaktionen samt medtagelse af afgørelser publiceret i advokaternes meddelelsesblad ville have været af værdi.

Ligesom den foregående udgave indeholder bogen en oversigt vedrørende litteratur med strafferetligt eller -processuelt indhold, denne gang for perioden 1980-1992. Denne oversigt omfatter artikler i Anklagemyndighedens årsberetning, Juristen og Ugeskrift for Retsvæsen samt henvisninger til Rigsadvokatens meddelelser. Det er praktisk med en sådan oversigt, men den burde bygges på et bredere grundlag, ikke alene på de lettest tilgængelige kilder. Det ville være temmelig oplagt at medtage monografier, og artikler publiceret andetsteds end de nævnte kan også have interesse for praktikere, som nok kun i sjældne tilfælde benytter Dansk Juridisk Bibliografi, der er mere dækkende end Systematisk oversigt, men nu kun udgives på CD-ROM.

Jørn Vestergaard

Københavns Universitet

Albin Eser & Barbara Huber (Hrsg.): Strafrechtsentwicklung in Europa 4.1. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg i. Br. 1993. ISBN 3-86113-994-4. xiii + 884 s.

Det vigtigste instrument for komparativ europæisk strafferet er (omsider) blevet bragt op til 1992. Værket indeholder som sædvanlig systematiserede og overskuelige gennemgange af de enkelte landes nye lovgivning, retspraksis og litteratur. Afsnittet om Danmark er skrevet af Jørn Vestergaard og om Finland af Matti Joutsen. Og som sædvanlig er det ydermere meget billigt. Det er simpelthen uundværligt.

Vagn Greve

Krister Malmsteen: Idrottens bestraffningsregler och Föreningsrätt. 2. udgave, Norstedts Juridik - C. E. Fritzes AB, 1994. 103 s. excl. registre. ISBN 91-38-50241-0.

Bogen henvender sig primært til medlemmer i idrættens mange disciplinærorganer, idrætsledere, idrætsdommere og andre funktionærer. Dens formål er at udbrede kendskabet til Riksidrottsförbundets strafferegler, hvorefter der er mulighed for at tildele såvel medlemsforeninger som enkeltmedlemmer af disse foreninger irettesættelse, bøde op til 250.000 SKR eller - for enkeltmedlemmer - diskvalifikation. Hertil kommer de enkelte foreningers beslutninger om advarsel eller eksklusion. Bogen indeholder desuden udførlige beskrivelser af den procesuelle fremgangsmåde herunder inhabilitetsregler, klagemuligheder m. v.

2. udgave er udvidet med et nyt afsnit om dopingreglerne, ligesom der er medtaget et afsnit om generel foreningsret. Endelig er der nu tillige en kort omtale af voldgiftsklausuler samt om muligheden for at udelukke voldelige tilskuere fra foreningernes kampe og stævner.

Bogen spænder vidt og når derfor ingen steder dybere ind i de problemstillinger, der behandles. På den anden side opfylder den helt klart sit udtalte formål om, at give en let tilgængelig og bred indføring i disse – ganske komplicerede – områder.

Lars Bo Langsted

Handelshøjskolen i Århus

Ny litteratur

- Valerie Sinason (Ed.): *Treating survivors of satanist abuse*. Routledge, London 1994. xii + 320 s. £ 14.99
- Kristin Skjørtén: *Voldsbilder i hverdagen*. Om menns forståelse av kvinnemishandling. Pax, Oslo 1994. ISBN 82-530-1667-0. 316 s. N.kr. 278,00. (Disp.).
- Socialforskningsinstituttet mod år 2000 – strategiplan samt forskningsprogram om velfærdssamfundets fremtid. Kbh. 1994. ISBN 87-7487-483-7. 45 s.
- Colin Sumner: *The Sociology of Deviance*. An Obituary. Open University Press, Buckingham 1994. ISBN 0-335-09780-4 (pbk)/-09781-2 (hbk). xii + 340 s. £ 13.99/£ 40.00.
- Marie Torstensson: *Brott och Ordnings-Störningar i Butiker*. Brå, Stockholm 1994. ISBN 91-38-302942. 49 s.
- Jon Vagg: *Prison Systems*. A Comparative Study of Accountability in England, France, Germany, and The Netherlands. Clarendon Press, Oxford 1994. ISBN 0-19-825674-4. xi + 380 s. £ 40.00.
- Anette Warring: *Tyskerpiger*. Under besættelse og retsopgør. Gyldendal, Kbh. 1994. ISBN 87-00-18184-6. 260 s. (Ph.D.-afhandling). 298,00 d.kr.
- Richard A. Wright: *In Defense of Prisons*. Greenwood, Westport CT 1994. ISBN 0-313-27926-8. xi + 203 s. £ 51.95.
- Knud Waaben: *Strafferettens specielle del*. 4. udgave. G. E. C. Gad, Kbh. 1994. ISBN 87-12-02783-9. 283 s.
- Young adult offenders and crime policy. Council of Europe, Strasbourg 1994. ISBN 92-871-2184-2. 143 s.
- Jan Ahlberg (Red.): *Brottsutvecklingen 1992 och 1993*. Brå, Stockholm 1994. ISBN 91-38-30306-X. 188 s.
- Per Olof Ahlström & Jan Ahlberg: *Bilbrottslighet och brottsprevention*. Brå, Stockholm 1994. ISBN 91-38-30390-6. 68 s.
- Henrik Steen Andersen, Tommy Lillebæk & Dorte Sestoft: *Isolationsundersøgelsen*. Varetægtsfængsling og psykisk helbred. Bind I & II. Bispebjerg Hospital & Retspsykiatrisk Klinik, Kbh. 1994. ISBN 87-601-4426-2. 165 + 67 s. + appendix.
- Ellen Margrethe Basse (Red.): *Miljørettens grundspørgsmål*. Bidrag til en nordisk forskeruddannelse. G. E. C. Gad, København 1994. ISBN 87-12-02730-8. 279 s. 250 d.kr. (Heri Gorm Toftegaard Nielsen: Miljøtrafferet s. 185-191).
- Betina Bendix & Lene Løvschall: *Blekingegade 2 1th*. Borgen, Kbh. 1994. ISBN 87-21-00168-5. 154 s. 198 d.kr.
- Betænkning om behandlingen af klager over politiet. Nr. 1278, Kbh. 1994. ISBN 87-601-4508-0. 225 s. + bilag.
- Petter Bjerksund & Guttorm Schjelderup: *Capital Controls and Tax Competition*. Norges Forskningsråd, Oslo 1994. ISBN 82-12-00388-4. 13 s.